

Тања Крагујевић

У СВЕТЛУ ОТКРИЋА

Милан Пражић: *Откриће и смисао*, КОВ, Вршац, 2001

Тумачећи дело Милоша Црњанског, књижевни критичар и аналитичар Милан Пражић (1938—1981) у неколико махова и сам описује живот као свет привида, сан, чија се суштинска вредност потврђује у свету трансценденције, суштина. На корицама постхумно објављене књиге *Откриће и смисао* забележен је податак да је њен аутор у свет сенки отишао са четрдесет и три године. А како „ниједан податак из света фактицитета нема значења по себи, већ постоји само оно што се, под именом живот, остварује у нашем духу”, то нам ова књига Милана Пражића уистину, у самој суштини, из сенки враћа његов књижевни лик, у потресу који надмашује успомену — у светлу открића.

Радијус Пражићевог критичког и аналитичког писма покрива двадесетак написа насталих у једној деценији, а врсног и агилног тумача стваралаштва за децу открива као комплетног и високо квалификованог истраживача наше књижевности — њених класичних и настајућих вредности, њене полижанровске и поливалентне структуре. Свежина и пуноћа рукописа — у јасној светлости и одличној композицији књиге — представља сталожену и толерантну оптику мудрог и стрпљивог хроничара и аналитичара, који је из збирке огледа *Игра и слобода* (1971) пренео у своје текстове, објављиване у периодици од краја шездесетих до краја седамдесетих, основна тежишта своје поезике.

Ширина интересовања, која не полазе из једног средишта, једном и заувек утврђене тачке гледишта, рефлектује аутора који иманентно прихвата и зна да „Живот има стотину лица и наличја, и свако од њих истинито је

онолико колико је стварно, и стварно колико је истинито”, односно, да „уметност није само претварање могућности (у посебну, уметничку) стварност, него и обратан процес — претварање стварности (објективне реалности) у могућност”.

Веза животних облика и уметничких форми, егзистенцијалних садржаја чији су непосредни изрази увек нови а њихови фатуми у уметности вечни, Милана Пражића чини експонентом става који посебно наглашава — да је критичар *биће парадокса* — чији чин стваралачки вибрира између прошлости и садашњости, као ангажован, читљив прилог отворености према креативним облицима и смеровима стваралаштва, њиховој полимедијској ширини.

У овој књизи ћемо стога наћи текстове о Јовану Стерији Поповићу, Бори Станковићу, Милошу Црњанском, Мешу Селимовићу, који отварају питање дубоке дуалности између посебности индивидуалног гласа и општег антрополошког огледала, као нијансу простора *неоткривене прошлости*, као што ћемо у виспреном есеју о научној фантастици, чији „имагинарни свет очарава не као реално него као потенцијално истинит”, прочитати не само тачну опсервацију о природи стваралачке инвенције, већ и схватање уметничке форме као простора могуће *непознате будућности*.

Аутентични откривалачки дух, Пражић је следио инстинкт *испразнијача новог у тумачењу старог*. Текстови писали у поводу књижевних јубилеја, на пример, немају у себи ничег пригодног — они су суштинска анамнеза стваралачке ситуације у делу чије се фундаменталне поставке препознају лако, а боје посве оригинално. Тако се „сценографске линије Сеоба” („Даљине Милоша Црњанског”), реке и путање главних јунака романа, нијансе плаве боје планина, вода и небеса, описи годишњих доба и небеских тела — сливају у нову и сензибилну интерпретативну слику основних књижевних тема Црњанског, усамљености и бескраја, даљине и сеоба, освежавајући класичне поетичке тезе Црњанског о два живота — обичном, земаљском, и оном трансцендентном — и претапајући их у метафизичке обресе којима се бави есеј „Откриће и смисао Хипербореје”.

У сасвим кратким пак приказима новоизашлих књига, тек неколике прецизне синтезе носе сав терет спознање о „поезији сложене једноставности” Васка Попе, „споју митског, историјског и модерног живота и песничког искуства”, о прозирности и бремену просторновременских, осећајних и мисаоних димензија овог стваралаштва, сучељавајући га истовремено и са дOMETИМА актуалних тумачења (књига огледа Дамњана Антонијевића), у некој врсти живе синхронизације, дијалога два облика књижевна говора, која парадигматски осветљава централну Пражићеву преокупацију, полижанровско биће књижевности.

Посматрајући књижевност увек у ширем контексту културе, са позиција које се не везују за фиксна места теорије критике, већ живу *испразнијачу времена*, Милан Пражић је свим својим бићем стајао уз ослобођене и „неуштогљене” форме уметничког развоја, подржавајући *младост уметности*, или младост у уметности. Отуда у књизи есеји о раној драми Матије Бећковића, писаној у сарадњи са Душком Радовићем („Че”), сценским поставкама Филипа Давида, равничарском „поетском сну” Јована Поповића, стваралачкој побуни Раше Попова, поетици фрагментарности и веристичком рукопису Владимира Стојшина и Момчила Миланкова, и нада све уверено прихватање новог критичарског гласа у првој књизи Јована Делића. Томе треба додати, уз есеје о научној фантастици, којом се мали број

књижевних тумача у нас бави, и посве оригинално и уверљиво тумачење нових укрштаја, вербалног и визуелног, које рађа стрип, „дете девете уметности”, „Чедо Мајке Фантазије и Оца Грађанина”, као отелотворење *демократске природе сиваралачке игре, чудо шћамбарске цивилизације*. Милан Пражић се тако, подједнако динамичким и аналитичким писмом, на делу, показује као поборник интригантне игре коју замећу откриће и смисао, пружајући креативне и дубоко промишљене, култивисане одговоре поливалентној структури дела којима се бави, нудећи њиховим различитим поетичким просторима свој изнијансирани, каткад иманентни, рефлексивни, каткад пак полемички — али никада ригидан, нити надређени глас.

Читалац ових текстова, којима две деценије нису одузеле ништа од актуалности књижевних питања којима се баве, нити од живости интерпретативних и стилских сенчења самог рукописа, и нехотице поставља питање како би се, и куда, у времену виртуелног, кретала занимања овог аутора. У духу става да критичарско поштење подједнако подразумева *очување личности* колико и њен *дијалог са другима*, време технолошког гигантизма схватио би, без сумње, као облик репресивног, доминацију техничког и производног, у односу на естетички бескрај који трепери у неограниченим цивилизацијама чулног, мисаоног, непоновљивог хуманог искуства. Попут Ека, спрам сајберпростора, велике усисне рупе у времену, остао би, верујем, веран тишини ауторског и референцијалног искуства књиге и инвенцији херменеугике.

Милан Пражић је писао много, о разним књижевним поводима, па и о вршачким писцима, представама, књижевним првенцима. Објављивао је у вршачким, и другим војвођанским гласилима, у богатој периодици простора некадашње Југославије.

Књига критика и есеја *Откриће и смисао*, тек је део те грађе, вишезначни, у себи заокружен фрагмент још увек непознате и несагледане целине, који је, публикавањем, овог децентног и значајног тумача књижевности учинио живим, компетентно присутним.